

Nuorisokouluvision historiallinen rakentuminen osana suomalaista koulutus- järjestelmää ja -politiikkaa

Johdanto

 UONNA 1982 OECD:N TUTKIJOIDEN Suomelle ehdotaman toisen asteen koulutuksen integroinnin pohjalta alettiin opetusministeriössä 1980-luvun lopussa suunnitella yleissivistävää ja ammatillista koulutusta rakenteellisesti yhdistelevää nuorisokoulua. Toiminnan lähtökohdat sekä keskeiset tavoitteet olivat tässä merkityksessä samansuuntaisia kuin vuoden 1971 koulutuskomitealla (KM 1973:52) sekä keskiasteen uudistuksella 1970-luvulla. Hanke ja sen valmistelu opetusministeriössä kohtasi tiukkaa vastusta erityisesti poliittisen oikeiston sekä lukion ja ylioppilastutkinnon asemasta huolestuneiden intressiryhmien taholta.

Opetusministeriön nuorisokouluvision muuttuessa institutio-naalisesti säännellyiksi koulutuskokeiluiksi laki nuorisoasteen koulutuskokeiluista vuodelta 1991 korosti oppilaitosmuotojen erillisyyttä ja ylioppilastutkinnon vakiintunutta asemaa. Lakiesitys lukioiden ja ammatillisten oppilaitosten yhteistoiminnasta vuodelta 1992 puolestaan vähensi toisen asteen oppilaitosten välisen toiminnan sääntelyä ja teki tietyssä mielessä ajatuksen rakenteellisesta nuorisokoulusta tarpeettomaksi.

Osana poliittista kamppailua ja nuorisokoulun/-asteen uudelleenmäärittelyä alkuperäinen, poliittisen vasemmiston ajama

rakenteellinen nuorisokouluvisio muuttui ensin keskiasteen eriliset oppilaitosmuodot säilyttäväksi nuorisoasteen koulutuskokeiluksi. Kokeilun keskeiset tavoitteet – opiskelijoiden valinnanmahdollisuuksien lisääminen sekä valintoja kautta ohjautuva koulutustarjonta – levisivät nopeasti myös nuorisoasteen koulutuskokeiluissa mukana olemattomille paikkakunnille ja muuttivat alkuperäisen rakenteellisen nuorisokouluidean väljästi säännellyksi oppilaitosten "raja-aitojen madaltamiseksi"; sekä samalla poliittisen oikeiston agendan mukaiseksi yleiseksi oppilaiden henkilökohtaisten valinnanmahdollisuuksien laajentamiseksi osana yksilöllisyyttä korostanutta yleistä 1990-luvun koulutuspoliittista suunnanmuutosta.

Vuoden 1971 koulutuskomitea

Professori Liekki Lehtisalonen (2005, 45) mukaan vuoden 1971 koulutuskomitean mietintö (KM 1973:52) oli uudenaikaisen koulutuspolitiikan läpimurtoyritys, jonka eräs keskeinen tehtävä oli lopettaa keskiasteen koulutuksen kahtiajako purkamalla ikäluokan jaottelu yleissivistävään ja ammatilliseen koulutukseen. Peruskoulu-uudistuksen esiin nostama tasa-arvoajattelu heijastui myös keskiasteen kehittämiseen. Peruskoulua toteutettiin samanaikaisesti kun vuoden 1971 koulutuskomitea valmisteli mietintöään; sen voidaankin nähdä osaltaan vaikuttaneen tasa-arvoisen koulutus- ja yhteiskuntapolitiikan vaatimusten esiinnousuun myös keskiasteella.

Koulutuskomitean lähtökohtana oli yhteiskuntapolitiikan tavoitteiden kautta johtaa koulutuspoliittisia tavoitteita. Koulutuskomitean ehdotus sisälsi esimerkiksi ajatuksen yhtenäisestä peruskoulun jälkeisestä koulutuksesta, jossa lukio ja ammatillinen koulutus olisivat sulautuneet yhteen, oppivelvollisuus alkaisi kuudesta vuodesta ja erityisestä ylioppilastutkinnosta luovuttaisiin. Koulutuskomitean pääsihteerinä toiminut Leevi Melametsä näkee, että koulutuspolitiikka korosti tuolloin tasa-arvoa, ja

toimenpiteellä pyrittiin siihen, että koko ikäluokalle voitaisiin tarjota yhtä pitkä yleissivistävä koulutus. (Haast. 2004.)

Vuoden 1971 koulutuskomitea pyrki mietinnössään (KM 1973:52) siihen, että yleissivistävä koulutus olisi yhtä pitkä koko ikäluokalle. Melametsän mukaan komitea esitti kymmenvuotista yleiskoulutusta, jonka jälkeen tulisi ammatillisesti eriytyvä koulutus (2 vuotta). Tämän koulutusputken ensimmäinen vuosi olisi ollut kaikille yhteinen ja yleissivistävä, jonka jälkeen opiskelijat kilpailisivat siitä, ketkä pääsevät opistoasteelle ja ketkä edelleen korkeakouluasteelle ammatillisiin erikoistumisopintoihin (1–4 vuotta). (Haast. 2004.) Koulutuskomitea pyrki siirtämään opiskelijoiden koulutusvalintoja ainakin yhden vuoden päähän peruskoulutuksen päättymisestä nimenomaan muuttamalla koulutusrakteita. Komitean keskeisen idean – ammatillisen ja yleissivistävän koulutuksen rakenteellisen integroinnin – voidaankin nähdä nousevan uudelleen vajaan kahdenkymmenen vuoden päästä, kun Suomessa käytiin äänestä ja välillä jopa myrskyisää nuorisokoulu-keskustelua.

OECD:n maatutkinta 1982

Opetusministeriössä 1980-luvun lopulla visioitujen nuorisokoulu- ja ammattikorkeakouluhankkeiden toisena lähtökohtana voidaan pitää vuonna 1982 julkaistua OECD:n ensimmäistä maatutkintaa Suomen koulutusjärjestelmästä (OECD 1982), jossa tutkijat nostivat raportissaan esiin kaksi Suomen 1990-luvun koulutuspolitiikan kannalta keskeistä kysymystä:

Pitävätkö Suomen kouluviranomaiset keskiasteelle luotua yleissivistävän ja ammatillisen koulutuksen erottavaa järjestelmää onnistuneena, vai pitäisikö Suomessa harkita siirtymistä yhtenäiskouluun myös tällä asteella?

Kannattaisiko ammatilliset opistot siirtää koulutusjärjestelmässä keskiasteelta korkeakoulusektorille (emt. 86)?

Vuonna 1982 Suomen kouluviranomaiset sanoivat "ei" molemmille ehdotuksille. Ammatillisen koulutuksen muun muassa pe-

rusteltiin sijoittuvan hallinnollisesti toiselle asteelle ja ammatillisten oppilaitosten olevan tehtäviltään selvästi alueellisia. Samoin katsottiin ammatillisen opetuksen olevan sopimatonta yliopistojen perinteiseen opetus- ja tutkimusperinteeseen. (emt. 86–87.) Kolmetoista vuotta myöhemmin, seuraavan korkeakoulutukseen keskittyvän OECD:n maatutkinnan aikoihin vuonna 1995 tilanne oli sitä vastoin jo muuttunut kokonaan nuorisostaan integroinnin sekä korkeakoululaitoksen uudelleenjärjestelyn haikissa toteutustaan nuorisokoulu- ja ammattikorkeakoulukokeiluissa.

Opetusministeriön visiotyöskentely

Opetusministeriössä alkoi koulujärjestelmää koskevien rakenteellisten ja sisällöllisten suuntaviivojen hahmottelu 1980-luvun jälkimmäisellä puoliskolla. Tätä varten syksyllä 1987 asetettiin opetusministeriöön erityinen koulutuspolitiikan johtoryhmä, johon kuuluivat ministerien lisäksi kaikki hallinnonalan korkeimmat virkamiehet (Autio 1997, 59). Vuonna 1988 johtoryhmä alkoi valmistella muistiota, joka tavoitteena oli tarkastella harjoitetun koulutuspolitiikan tuloksia, arvioida koulutuksen kehittämistarpeita sekä hahmotella peruskoulun jälkeisen koulutuksen kehittämislinoja pidemmällä aikavälillä (Koulutuksen kehittäminen 1989, 3).

Koulutuspoliittisessa johtoryhmässä käytyjen keskustelujen perusteella opetusministeri Christoffer Taxell (r.) totesi, että on käytävä kiinni koko koulutusjärjestelmän rakenteisiin. Tarvittiin uusia "visioita": opetusministeriöön asetettiin työskentelemään rinnakkain kolme erillistä virkamiestyöryhmää, joiden tehtävä oli visioida sitä, miten peruskoulun jälkeinen koulutus tulisi rakentaa (Savola, haast. 2004). Taxell itse muistelee 1980-luvun visiotyöskentelyä siten, että hän oli henkilökohtaisesti mukana käydyissä keskusteluissa oman liberaalisen koulutuspoliittisen ajattelunsa pohjalta, eikä käynyt poliittisia keskustelua asiasta kenenkään kanssa – ei edes omassa puolueessaan (Haast. 2004).

Yleisesti kilpailevien visiotyöryhmien asettamisen voidaan katsoa heijastelleen perinteisen komitealaitosinstituution merkityksen vähentymistä koulutuksen suunnittelujärjestelmässä (ks. Hovi, Kivinen & Rinne 1989). Lampisen ja Savolan (1995, 37) mukaan sekä poliittisten että alan asiantuntijaintressitahojen olikin vaikea löytää luonteavia vaikutuskanavia muuttuneessa tilanteessa. Tilanne, jossa "ne puolueet, jotka eivät ole onnistuneet saamaan hallintoon omia miehiään tai, vielä harvemmin, naisiaan, ovat selvästi asioiden valmistelun ja päätöksenteon suhteen heikommassa asemassa" (Lehtisalo & Raivola 1986, 177) nähtiinkin osoituksena kouluhallinnon virkavaltaistumisesta.

Koulutuspolitiikan johtoryhmän muistio sisälsi kaksi erittäin merkittävää "visioiksi" nimettyä rakenteellista ehdotusta peruskoulun jälkeisin koulutuksen kehittämiseksi: ajatuksen lukio- ja ammatillisia opintoja yhteen nivovasta nuorisokoulusta, sekä suunnitelman opistoasteen koulutuksen kehittämisestä ammattikorkeakoulutasoiseksi.

Kaavailtu nuorisokoulu perustettaisiin lukion ja kouluasteen ammatillisten opintojen sisältöjen pohjalta. Valittavana olisi yleisteoreettisiin opintoihin painottuneita tai selkeämmin ammattisuuntautuneita ohjelmia sekä näiden yhdistelmiä, jotka kaikki olisivat kurssimuotoisia ja luokattomia (2-4 vuotta). Nuorisoasteen opintojen lopuksi suoritettaisiin myös uudenlainen, päättötutkinto joka takaisi sekä jatko-opintokelpoisuuden että perusammattitaidon. Ammattikorkeakoulut puolestaan perustettaisiin entisistä ammatillisen opistoasteen oppilaitoksista, joiden tehtävänä olisi tuottaa 2-4 vuotta kestävä, jatko-opintokelpoisuuden yliopistoissa tuottavaa koulutusta, joka "kehittelisi vaihtoehtoisia lähestymistapoja yliopistokoulutukselle" (Koulutuksen kehittäminen 1989, 20).

Koulutuspolitiikan johtoryhmän työn tulokset suunniteltiin julkaistavaksi erityisessä laajapohjaisessa koulutuspoliittisessa seminaarissa. Taxell ei ollut innostunut politisoimaan valmistelun alkuvaiheessa olevaa ministeriön kehittämissiisioita esimerkiksi eduskunnalle annettavalla selonteolla, vaan halusi päästä

käsiksi nuorisoasteen ja ammattikorkeakoulujen kokeilemiseen oman kokeilulainsäädännön turvin ja saada näin aikaan konkreettisia koulutuspoliittisia tuloksia ennen laajempaa valtiopäiväkeskustelua. Veli-Matti Aution (1997, 61) tulkinnan mukaan kehittämisvisiot tuotiinkin julki juuri koulutuspoliittisessa seminaarissa, jotta uudistushankkeisiin kohdistuvat toiveet ja pelot pääsisivät ikään kuin varkain purkautumaan alan ammattipiireissä.

Finlandia-talon seminaari

Koulutuspolitiikan johtoryhmän muistio julkaistiin 13.2.1989 Finlandia-talossa pidetyssä koulutuspoliittisessa seminaarissa, jonka tunnelmaa tilaisuuden puheenjohtajana toiminut opetusministeriön kansliapäällikkö Jaakko Numminen (1994, 41) on kuvannut "ajoittain suorastaan myrskyisäksi". Tilaisuudessa erityisesti eduskunnan sivistysvaliokunnan puheenjohtaja Erkki Pystynen (kok.) käytti hyvin kriittisen puheenvuoron hyökäten erityisesti nuorisokouluvisiota vastaan. Seminaari nostattikin laajaa, joskin lähinnä vain nuorisokoulun ympärillä pyörivää julkista koulutuspoliittista keskustelua. Nuorisokoulun arvostelijat viittasivat siihen, että Ruotsin gymnasienskolan antamat kokemukset eivät olisi antaneet aihetta sen jäljittelyyn Suomessa. Nuorisokoulu koettiin poliittisessa oikeistossa uhaksi niin ammattikoululle kuin lukiollekin. Myös ylioppilastutkinnon puolustajien rintamat tiivistyivät. Keskustapuolueessa nuorisokoulun pelättiin karsivan erityisesti niitä maaseudun lukioita, joiden lähetyvillä ei ollut minkäänlaista ammatillista oppilaitosta. (Autio 1997, 61; Kivinen, Rinne & Ahola 1989, 133.)

Finlandia-talon seminaaria muistelee Helsingin Sanomien toimittaja Marjukka Liiten, että "nuorisokouluhommaa yritettiin ajaa läpi". Hän näkee, että nuorisokoulu jakoi puoluekenttää hyvin selvästi siten, että sosiaalidemokraatit puolsivat ja kokoomus vastusti. Ministeri Taxellin aloittaman visiotyön konkreettisina tuloksina Liiten näkee ajatukset sekä nuorisokoulusta, että

ammattikorkeakoulusta. Ne molemmat olivat muutoksia, joiden pyrkimyksenä olivat aidot ja todelliset koulutuksen rakenteenmuutokset. Muutoksen generaattori eli ministeri Taxell oli myös ruotsalaisen kansanpuolueen puheenjohtaja ja tietyllä lailla riippumaton toimija. (Haast. 2004.)

Ministeri Taxell palauttaa mieleen keskiasteen uudistuksen ympärillä käydyn keskustelun ja toteaa, että siinä oli paljon samankaltaisia piirteitä kuin ajallisesti myöhemmin käydyssä nuorisokoulu-keskustelussa. Hän toteaa, että keskiasteen uudistuksen yhteydessä kielten opetusta ammatillisessa koulutuksessa ei nähty perusteltuna ammatillisen osaamisen kannalta, vaan ei tarpeellisena yleissivistyksenä. Finlandia-talon keskusteluissa lukiokoulutus ja ylioppilastutkinto olivat vastaavanlaisia yleissivistäviä kynnyskysymyksiä. Finlandia-talon vision Taxell puolestaan määritteli seuraavasti: "Ei ole kysymys kokoomuksen visiosta eikä sosiaalidemokraattien eikä SKDL:n eikä ruotsalaisen kansanpuolueen visiosta, vaan on kyse opetusministeriön ehdotuksesta." (Haast. 2004.) Taxellin toiminnan taustalla näkyi hänen vahva tukensa peruskoulujärjestelmälle. Tätä taustaa vasten voidaan ymmärtää hänen pyrkimyksensä viedä keskiasteen uudistamista eteenpäin. Ainoa keino asian edistämiseksi oli saada elinkeinoelämän tuki visioajattelulle eli tuoda ammattikorkeakouluesitys nuorisokoulun rinnalle. (Jouko Könnölä, haast. 2004.)

Keskustelussa nousi esille myös eduskunnassa herännyt ärtymys kehittämissioiden valmistelusta virkamiestyönä ja siitä, että opetusministeriö pyrki tavallaan tekemään koulutuspolitiikkaa ilman poliitikoita. Opetusministeri Taxellilta olikin alettu vaatia "keskusteluasiakirjaa" koulutuksen kehittämissuunnitelmista useaan otteeseen, esimerkiksi jo joulukuussa 1987 valtion tulo- ja menoarvioesityksen käsittelyn yhteydessä. Ristiriita koulutuspoliittisesta selonteosta opetusministerin ja eduskunnan välillä kärjistyi lopullisesti joulukuussa 1989 Lapin korkeakoulun taideosaston perustamisen (HE 165/1989 vp) käsittelyn yhteydessä. Sivistysvaliokunnan puheenjohtaja Pystynen (kok.) kritisoi itse käsiteltävän asian lisäksi laajemmin myös opetusmi-

nisteriön lakiesitysten valmistelua: "...sivistysvaliokunta saa runsaasti yksittäisratkaisuja koskevia lakiesityksiä tietämättä minkälaiseen kokonaisratkaisuun ne kuuluvat, minkälaista koulutusjärjestelmän uudistuslinjaa opetusministeriö näillä toteuttaa" (Valtiopäivät 1989, 4487–4488). Samoin ministeri Taxellin kanta, jonka mukaan valmisteluvaiheessa olevat asiat eivät vielä kuulu eduskunnalle, koettiin eduskunnan lainsäädäntövaltaa vähättelevänä. Lapin korkeakoulua koskevassa mietinnössään (SiVM 22/1989 vp) valiokunta edellyttikin, että hallituksen tulee antaa eduskunnalle selonteko koulutuspolitiikasta heti vuoden 1990 valtiopäivien alussa.

Harri Holkerin hallituksen koulutuspoliittinen selonteko eduskunnalle

Seurauksena käydystä kiihkeästä julkisesta keskustelusta (esim. Autio 1997, 65) sekä kokoomuksen ja sosiaalidemokraattien yhteisestä hallitustyöskentelystä toukokuussa 1990 annettu pääministeri Holkerin hallituksen koulutuspoliittinen selonteko (VNS 3/1990 vp) esitteli alkuperäisen nuorisokouluvision rinnalle "toisen vaihtoehdon", jossa opiskelijat voisivat valita yksilöllisen opinto-ohjelmansa käyttäen hyväksi tietyllä alueella sijaitsevien, jo olemassa olevien lukioiden ja ammatillisten oppilaitosten tarjoamia mahdollisuuksia. Käytännön tasolla jälkimmäinen malli takaisi että lukiot sekä ammatilliset oppilaitokset pysyisivät jatkossakin rakenteellisesti ja hallinnollisesti erillään toisistaan. Samalla uuden institutionaalisen koulumuodon luomisen rinnalle toiminnan vaihtoehtoiseksi tavoitteeksi esitettiin oppilaiden opiskeluaan koskevien valinnanmahdollisuuksien lisäämistä ja laajentamista vanhojen koulutusrakenteiden puitteissa.

Koulutuspoliittisen selonteon lähetekeskustelun suurin erimielisyys syntyi odotetusti nuorisokoulu- ja ammattikorkeakoulukokeiluista. Kokoomus ja keskusta hyökkäsivät heti ryhmäpuheenvuoroissaan erityisesti selonteon nuorikouluvisiota vastaan

vaatien ammatillisen ja yleissivistävän koulutuksen sekä niiden yhteistyön – "raja-aitojen madaltamisen" – kehittämistä tiukasti erikseen omista lähtökohdistaan. Ryhmäpuheenvuorossaan kokoomuksen ed. Pohjanoksa (Valtiopäivät 1990, 1849) varoitti jälleen ruotsalaismallisesta nuorisostaan koulutuksesta (gymnasieskola) ja sieltä saaduista epätyytyttävistä tuloksista. Keskuksen edustajien pelkoina olivat puolestaan koulutuksen ja sen tulosten tason lasku sekä ammatillisella että yleissivistävällä puolella, sekä erityisesti huoli niistä oppilaitoksista haja-asutusalueilla, joilla ei ollut mahdollisia yhteistyökumppaneita lähialueellaan. Samalla koko hanke nähtiin epätoivottavaksi kehitykseksi kohti 12-vuotista peruskoulutusta vuoden 1971 koulutuskomitean hengessä (ed. Isohookana-Asunmaa, kesk.; Valtiopäivät 1990, 1856; ed. Renko, kesk.; Valtiopäivät 1990, 1905).

Poliittisen vasemmiston puolella nuorisokoulu nähtiin päinvastoin yleisenä mahdollisuutena nostaa koulutuksen tasoa, tarjota kaikille tasa-arvoisemmat mahdollisuudet kouluttaa itseään, sekä rakenteellisena uudistuksena poistaa eriarvostava "toisen asteen rinnakkaiskoulujärjestelmä" (ed. Astala, SKDL.; Valtiopäivät 1990, 1859). Samalla institutionaalisesti rajoitettaisiin myös ei-toivottavaksi koettua kilpailua eri koulumuotojen välillä: "Lukion ja keskiasteen ammatillisen koulutuksen välistä epätervettä kilpailua ei voida poistaa muuten kuin yhdistämällä nämä koulumuodot koko ikäluokalle tarkoitetuksi nuorisokouluksi" (ed. Törnqvist, sd.; Valtiopäivät 1990, 1922).

Vastapuolten näkemykset tämän muutosstrategian lähtökohdista olivat täysin vastakkaiset (Volanen 2000, 92). Ensimmäisen näkemyksen mukaan: "...ammatillinen koulutus ja akateeminen koulutus ovat niin perustavanlaatuisesti erisältöisiä että ne on pidettävä erillään toisistaan ja ammatillista koulutusta on kehitettävä sen omilla ehdoilla. Vasta ammatillisen koulutuksen riittävän vahvistumisen jälkeen on mahdollista luoda kytkentöjä akateemiseen koulutukseen. Tämä on paras tie ammatillisen koulutuksen lisäämiseen." Ja toisaalta: "Tälle vastakkainen lähtökohta uskoo siihen, että akateemisen ja ammatillisen koulutuksen erot

eivät ole perustavanlaatuisia vaan erot pikemminkin vain ylläpitävät sosiaalista eriarvoisuutta. Siten ammatillisen ja akateemisen koulutusta erottelevat koulutusjärjestelmän piirteet on pyrittävä häivyttämään niin pitkälle kuin mahdollista. Tämä on paras tae arvostuserojen poistamiselle." (emt. 92.)

Ministeri Taxell (Valtiopäivät 1990, 1974) joutuikin useissa puheenvuorossaan selvittämään ministeriönsä näkemyksiä ja toimia nuorisoasteen kehittämiseksi, sekä "ilmoittautumaan nuorisokouluajattelun ja tämän visioajattelun vahvaksi kannattajaksi ja vastuunkantajaksikin." Sdp:n ja SKDL:n edustajat antoivat niin selkeästi tukensa molemmille kehittämishankkeille, että opetusministeri Taxell epäili kokoomuksen ja keskustan edustajien vierastavan visioita, koska "eihän nuorisokouluajattelua voi puoltaa sen johdosta, että sehän on lähinnä vasemmiston taholta esitetty ajatus!"

Myös sivistysvaliokunta päätyi mietinnössään (SiVM 11/1990 vp) ottamaan jyrkkäsanaisesti kantaa nuorisokouluun, siinä mahdollisesti suoritettavia tutkintoja sekä niiden kokeilemistä kohtaan: "Valiokunta katsoo, että tällaisen yleis- tai yhdistelmä-tutkinnon suorittaneen ammatillinen osaaminen tulisi olemaan puutteellista eivätkä vajavaiset lukio-opinnot toisi asiallista jatko-opintokelpoisuutta. Sen vuoksi tällaista kokeilua tule hyväksyä (emt 9)". Paljon vähemmän kiistanalaisia ammattikorkeakoulukokeiluita valiokunta päätyi varovaisesti kannattamaan vain niillä aloilla, joilla "on selvä tarve tällaiseen korkeakoulumuotoon osoitettavissa" (emt 9). Samalla otettiin kantaa myös kokeilujen keskinäiseen suhteeseen hallituksen esityksestä poikkeavalla tavalla: ammattikorkeakoulukokeilut pitäisi toteuttaa erillään mahdollisista nuorisoasteen koulutuskokeiluista.

Koko nuorisokoulukiistan ytimeksi alkoi sivistysvaliokunnan mietinnön käsittelyssä muotoutua kysymys siellä suoritettavasta niin sanotusta yhdistelmä-tutkinnosta sekä sen antamasta jatko-opintokelpoisuudesta. Vastustajien mukaan toteutuessaan tällainen tutkinto madaltaisi opetuksen ja osaamisen tasoa sekä ammatillisella että yleissivistävällä puolella. Ennen kaikkea se uhkasi ylioppilastutkintoa ja sen asemaa. Se ei tarjoaisi riittävä

jatko-opintokelpoisuutta niin ammattikorkeakouluihin kuin yliopistoihinkin. (esim. ed. Pystynen, kok.; Valtiopäivät 1990, 4579.) Toinen kiistanalainen seikka oli nuorisokoulun hallinnollinen rakenne, sen legitiimi asema suomen koulujärjestelmässä, ennen kaikkea suhteessa olemassa oleviin oppilaitoksiin. Käsittelyn päätteeksi sivistysvaliokunnan mietintö uudelleenmuotoiltiin nuorisoasteen koulutuskokeilua koskevilta osilta. Kokoomus ja keskusta saivat lopulliseen tekstiin useita normatiivisia lausumia, jotka takasivat, että lukiot ja ammatilliset oppilaitokset pysyisivät rakenteellisesti sekä hallinnollisesti erillisinä: "Nuorisoasteen kokeilussa pääpaino asetetaan ammattitaitoon tähtäävän ammatillisen tutkinnon ja ylioppilastutkintoon johtavan lukion oppimäärän monipuolistamiseen" (Valtiopäivät 1990, 4888); sekä "Nuorisokouluun kokeilussa ei pyritä" (Valtiopäivät 1990, 4888).

Näillä lausumilla Tuomo Laitila (1999, 128) katsoo eduskunnan selkeästi ilmaisseen, ettei sillä ollut "aikomustakaan muuttaa lukion erityisasemaa toisen asteen oppilaitosten joukossa". "Eduskunnan selkeä tahto oli, että koulutusjärjestelmän primaarit asiakkaat kulkevat peruskoulun jälkeen selkeästi kahta erilaista polkua, mistä seuraa heille myös erilaisia oikeuksia" (emt. 128). Myös ylioppilastutkinnon aseman turvaaminen korkeakoulukelpoisuuden antavana tutkintona (Valtiopäivät 1990, 4889) sekä erityisesti keskustan ajama koulutuksen alueellisesta tasa-arvosta huolehtiminen niillä paikkakunnilla, joilla on vain yksi oppilaitos (Valtiopäivät 1990, 4888), saivat omat lausumansa. Vastapainona näille keskusta-oikeiston linjauksille mietintöön kirjattiin nuorisokoulun yhdistelmäutkinnot mahdollistava lauseke vasemmiston agendalta: "...voidaan kokeilla myös uusia opintojen yhdistelmiä ja uudentyyppisiä tutkintoja..." (Valtiopäivät 1990, 4889).

Kokeilulaki ja yhteistoimintalaki

Eduskunta edellytti koulutuspoliittisen selonteon käsittelyn yhteydessä joulukuussa 1990 hallituksen antamaan pikaisesti

esityksen nuorisoasteen ja ammattikorkeakoulujen kokeilulainsäädännöstä. Lakiesitys (HE 320/1990 vp) saatiinkin erittäin nopealla valmistelulla ensimmäiseen käsittelyyn jo tammikuussa 1991 (ks. Mäenpää 2002, 44).

Koulutuspoliittisen selonteon käsittelyn loppuvaiheessa kokoomuksen ja keskustan ajamat ponnet on huomioitu lakiesityksessä painokkaasti: Hallinnollisesti kokeilussa mukana olevat ammatilliset oppilaitokset ja lukiot muodostaisivat paikallisen tai alueellisen yhteistoimintayksikön. Näin ollen "kokeiluyksiköt olisivat luonteeltaan asianomaisten oppilaitosten yhteistoimintayksiköitä eivätkä uusia, itsenäisiä laitoksia" (HE 320/1990 vp, 13). Ylioppilastutkinnon asema yleisen korkeakoulukelpoisuuden antavana tutkintona turvattaisiin. Erityistä huomiota kiinnitettäisiin myös alueellisen tasa-arvon turvaamiseen ja siihen, että uudet valinnanmahdollisuudet toteutuvat myös paikkakunnilla, joilla toimii vain yksi lukio tai ammatillinen oppilaitos. Vastapainona näille ammattitaitoon johtavan ammatillisen tutkinnon ja yleisen korkeakoulukelpoisuuden antavan ylioppilastutkinnon lisäksi kokeilussa olisi mukana uusi, ammatillisista ja lukio-opinnoista sekä mahdollisesta työharjoittelusta yhdistelmäopintoina muodostuva uusi nuorisoasteen tutkinto, jota nimitettäisiin yhdistelmäopinnoiksi. Lakiesitystä opetusministeriössä valmistelleen Heikki Mäenpään (2002, 45) mukaan: "Eduskunnan tahtoa puettiin säännöksiin aivan uskomattomalla sananpyörytyksellä lähtien paljolti siitä, että lukio ja ylioppilastutkinto säilyisivät koskemattomina ja ammatillisen tutkinnon ja yhdistelmäopintojen tuomat laajemmat jatko-opintokelpoisuudet napitettaisiin nekin tiukasti lukion ja ylioppilastutkinnon suorituksiin".

Lain 12 § muotoilu (Opinnot nuorisoasteen koulutuksessa) aiheutti kiistan sivistysvaliokunnassa. Lopullisesti ratkaisemattomana kiistana hallituspuolueiden välillä yhdistelmäopintojen jatko-opintokelpoisuus oli jäänyt hyvin epämääräisesti kirjoitetuksi ja käytännössä viime kädessä opetusministeriön päätöksen varaan kysymyksenä ns. yleisestä ja alakohtaisesta jatko-opin-

tokelpoisuudesta, sekä niihin liittyvistä mahdollisista lisäopinnoista. Vasemmistoliitto jätti valiokunnan mietintöön vastalauseensa, jossa vaati yhdistelmätutkinnoille yleistä jatko-opintokelpoisuutta ilman minkäänlaisia mahdollisia lisäopintoja.

Sama kiista hallitsi lakiesityksen lyhyttä käsittelyä loppuun asti suuressa salissa. Vasemmistoliiton ja SDP:n vaatimus "koulutuksellisen umpiperän" (esim. ed. Astala, vas.; Valtiopäivät 1990, 6673) torjumisesta sai vastaansa esimerkiksi sivistysvaliokunnan puheenjohtaja Pystynen (kok.; Valtiopäivät 1990, 6675) edustaman kannan, jonka mukaan yhdistelmätutkinnot olivat tasoltaan sekä ammatillisia tutkintoja että ylioppilastutkintoa alempia, eivätkä näin olleen voineet antaa yleistä jatko-opintokelpoisuutta madaltamatta korkeakoulujen pääsyvaatimuksia, joka olisi riskitiedassa koko kokeilun tavoitteiden kanssa.

Vasemmiston agendan tarkentuessa nyt yhdistelmätutkintojen yleisen jatko-opintokelpoisuuden puolustamiseksi, kokoomus pitäytyi tiukasti vanhassa näkemyksessään, jonka mukaan "...itse järjestelmä ei kaiken kaikkiaan muutu yhtenäiskoulujärjestelmäksi keskiasteella...vaan keskiaste toimii erillisten, yksilöllisten oppilaitosten järjestelmänä, joiden yhteistyöllä tehdään mahdolliseksi näiden tavoitteiden saavuttaminen, siis valinnan mahdollisuuksien lisääminen (ed. Pystynen, kok.; Valtiopäivät 1990, 6676). Keskustan edustajien puolestaan jatkoivat alueellisen tasarvon merkityksen korostamista esimerkiksi kokeilulupien myöntämisen perusteena. Keskustelusta käykin ilmi että esityksen keskeiset kohdat olivat pohjustettu perusteellisesti jo koulutuspoliittisen selonteon käsittelynyhteydessä. Esitys hyväksyttiin lyhyen keskustelun jälkeen sivistyslautakunnan esittämässä muodossa. Laki nuorisoasteen ja ammattikorkeakoulujen kokeiluista hyväksyttiin helmikuussa 1991 ja Holkerin hallitus antoi sen pohjalta viimeisessä istunnossaan saman vuoden huhtikuussa kokeiluluvan 19 väliaikaiselle ammattikorkeakoululle ja 16 nuorisoasteen kokeiluyksikölle (Autio 1997, 67).

Nuorisoasteen koulutuskokeiluiden asema muuttui kesällä 1992 niiden oltua käynnissä yhden lukuvuoden ajan. Pääminis-

teri Esko Ahon hallituksen esitys ammatillisten oppilaitosten ja lukion yhteistoimintaa koskevaksi lainsäädännöksi (HE 59/1992 vp) ehdotti poistettavaksi lainsäädännöllisiä esteitä myös muuhun kuin kokeiluihin perustuvasta koulutuksellisesta yhteistoi-
minnasta. Näin kaikki oppilaitokset voisivat paremmin, käytän-
nössä keskinäisillä sopimuksilla, harjoittaa yhteistoimintaa
kokonaan ilman erillistä kokeilulupaa – ja yhteyttä nuorisoa-
steen koulutuskokeiluinstituutioon – osana "oppilaitosten ylläpitä-
jien sopimukseen perustuvaa normaalia toimintaa" (emt. 1). Tar-
koituksena nimenomaan ei olisi muuttaa oppilaitosten tehtäviä,
vaan kukin oppilaitos keskittyisi oman opetussuunnitelmansa
mukaisen opetuksen järjestämiseen. Käytännössä tämä varmistai-
si, että lukio ja ammatilliset oppilaitokset pysyisivät institutio-
naalisesti erillään Holkerin hallituksen koulutuspoliittisen selon-
teon (VNS 3/1990 vp) "toisen vaihtoehdon" esittelemällä tavalla.

Lakiesitys (HE 59/1992 vp) otti myös suoraan kantaa luku-
vuoden ajan meneillään olleisiin nuorisoasteen koulutuskokei-
luihin: "...voidaan saatujen kokemusten perusteella esittää jo
eräitä arvioita. Kahden tutkinnon suorittaminen saattaa olla
joillekin opiskelijoille hyvä vaihtoehto, mutta valtamallina se on
ilmeisen raskas opiskelumuoto". Kokeiluille ei luvattu kovinkaan
pitkää tulevaisuutta: "Nyt käynnissä olevilla yhteistyökokeiluil-
la saadaan riittävästi tietoa yhteistyön tarpeista ja muodoista,
eikä siis ole tarpeen enää aloittaa uusia tai jatkaa nykyisiääkään ke-
keiluja kovin pitkään". Uudeksi malliksi tarjottiin oppilaitosten
välistä, vähemmän formaalia yhteistoimintaa: "Sen sijaan pie-
nimuotoinen, valinnaisuutta lisäävä yhteistyö tarjoaa mahdolli-
suuksia opintojen monipuolistamiseen ja laadun parantamiseen
ja erilaisten ammatinvalintavaihtoehtojen kokeiluun" (emt. 4).
Käytännössä tätä yhteistyötä ehdotettiin aikaansaataväksi tarjoa-
malla kaikille toisen asteen oppilaille oikeus valita ja hyväksi-
lukea soveltuvasti opintoja muista kuin ensisijaisesta oppilaitok-
sestaan ilman minkäänlaisia koulutuskokeiluja.

Esityksen näkökulma yleisesti koulujärjestelmän kehittämiseen
on joustavuuden lisääminen ja yksilöllisten valinnanmahdolli-

suuksien luominen. Nuorille tulee tarjota "mahdollisuuksia nykyistä monipuolisempaan koulutusvaihtoehtojen valitsemiseen ja niiden omaehtoiseen kokeilemiseen" (emt. 3). Lakiehdotuksen puhetapa onkin korostetun yksilökeskeistä. Kaiken oppilaitosten toiminnan lähtökohtana ja subjektina on oppilas erityisine koulutuksellisine tarpeineen. On myös huomionarvoista että esityksessä kaavailtu oppilaan valinnanmahdollisuuksien lisääntyminen tapahtuisi nimenomaan lukion sekä ylioppilastutkinnon rakenteiden ehdoilla: "...kokeilutoiminnan tavoitteena on ammatillisen koulutuksen osalta luoda ammatillisten oppilaitosten opiskelijoille joustavat mahdollisuudet ja nykyistä paremmat valmiudet lukion oppimäärien ja ylioppilastutkinnon suorittamiseen. Lukion osalta tavoitteena on ammatillisten opintojen edellyttämien valmiuksien kehittäminen lukiossa, ei kuitenkaan ammatillisten lukioiden kehittäminen." (emt. 2.)

Yhteistoimintapykälien hyväksymisen myötä nuorisoasteen koulutuskokeiluiden toimintaympäristö muuttui merkittävästi. Itse lupamenettelyyn perustuvan nuorisoasteen koulutuskokeilun lisäksi sen keskeisimmät tavoitteet (oppilaitosten järjestelmällinen yhteistyö ja opiskelijoiden opintojen hyväksilukeminen muista oppilaitoksista) levisivät kokeilussa mukana olevien paikkakuntien ulkopuolelle ja muuttivat ajatusta alkuperäistä nuorisoastevisiota väljästi säädellyksi oppilaitosten yhteistyöksi. Ammattikorkeakoulut saivat puolestaan oman lainsäädäntönsä vuonna 1995.

Johtopäätökset

Ajatus rakenteellisesti integroidusta keskiasteen koulutuksesta nousi koulutuspolitiikan asialistalle opetusministeriössä jälleen 1980-luvun lopussa. Suunnitelmat "toisen asteen rinnakkaiskoulujärjestelmän purkamisesta" ja "siirtymisestä yhtenäiskoulujärjestelmään myös toisella asteella" ovat tulleet tätä aikaisemmin hylätyiksi niin 1970-luvun alkupuoliskolla vuoden 1971 kou-

lutuskomitean mietinnön, kuin 1980-luvun alkupuoliskolla OECD:n vuoden 1982 maatutkinnan keskeisten suositusten torjumisen myötä. Finlandia-talon seminaarissa 1989 julkaistu opetusministeriön visiotyöskentelyn tuloksena uudelleenlämmittely suunnitelma toisen asteen rakenteellisesta yhdistämisestä herätti runsaasti mielenkiintoa ja kritiikkiä niin tiedotusvälineissä kuin alan asiantuntijoiden sekä tutkijoidenkin piirissä.

Visio nuorisokoulusta politisoitui välittömästi ja joutui sisällöllisten uudelleenmäärittelyjen kohteeksi. Seurauksena nuorisokouluvision osakseen saamasta rajusta kritiikistä sekä sosialidemokraattien ja kokoomuksen yhteistyöstä opetusministeriön alkuperäinen rakenteellinen nuorisokouluvisio sai Holkerin hallituksen koulutuspoliittisessa selonteossa 1990 rinnalleen "toisen vaihtoehdon", jossa olemassa olevat ja erilliset lukiot sekä ammattikoulut tekisivät paikallista yhteistyötä – "raja-aitojen madaltamista" – opiskelijoiden henkilökohtaisten valinnanmahdollisuuksien lisäämiseksi. Poliittisen vasemmiston ajama rakenteellinen nuorikouluvisio omine päättötutkintoineen sai lopullisesti väistyä keskusta-oikeiston agendalla olleen koulutuksen rakenteita ja yksilöllisiä valinnanmahdollisuuksia korostavan mallin tieltä säädettäessä nuorisoasteen koulutuksen kokeilulaista vuonna 1991. Keskusta-oikeisto sai kokeilulakiin useita toisen asteen rinnakkaisten koulumuotojen erillisyyttä ja ylioppilastutkinnon asemaa korostavaa lausumaa; vasemmisto puolestaan mahdollisuuden kokeilla erityistä yhdistelmäopinnotutkintoa, jonka suoritusmäärät tosin jäivät marginaaliseksi nuorisoasteen koulutuskokeiluissa.

Toisen asteen oppilaitosten keskinäisiin sopimuksiin perustuvaa yhteistoimintaa ja opiskelijoiden yksilöllisten valinnanmahdollisuuksien laajentamista oman oppilaitoksen ulkopuolelle korostanut koulutuspoliittinen linja vahvistui jo seuraavana vuonna säädettäessä toisen asteen yhteistoiminta mahdolliseksi ilman kokeilulupia tai muuta sääntelyä. Samalla lähinnä poliittisen oikeiston nuorisoasteen koulutuskokeiluille asettamat pedagogista individualismia sekä opiskelijoiden yksilöllisten valintojen

kautta ohjautuvaa koulutusjärjestelmää korostavat merkitykset laajenivat myös kokeilussa mukana olemattomille paikkakunnille osana yleistä 1990-luvun yksilöllisyyttä ja valitsemista korostavaa koulutuspolitiikkaa.

Lähteet ja kirjallisuus

Haastattelut, Raija Meriläinen

Jäppinen, Arvo. Ylijohtaja, opetusministeriö. (Haastattelu 8.6.2004)

Könnölä, Jouko. Suunnittelupäällikkö, opetusministeriö. 24.8.2004.

Lehtisalo, Liekki. Professori. 18.8.2004.

Liiten, Marjukka. Toimittaja, Helsingin Sanomat. 23.8.2004.

Melametsä, Leevi. Ammatillisen koulutuksen yksikön päällikkö, opetusministeriö. 1.8.2004..

Savola, Marita. Johtaja, opetusministeriö. 2.9.2004.

Taxell, Christoffer. Opetusministeri 1987–1990. 16.11.2004.

Kirjallisuus

AUTIO, V.-M. 1997. Vakiintuneisuudesta uusien muotojen etsimiseen 1981–1995. Opetusministeriön historia VII. Helsinki: Opetusministeriö.

HÖVI, R., KIVINEN, O. JA RINNE, R. 1989. Komitealaitos, koulutusmiennöt ja koulutuspolitiikan oikeutus. Turun yliopiston julkaisu- ja sarja C, osa 73. Turun yliopisto.

KIVINEN, O., RINNE, R. JA AHOLA, S. 1989. Koulutuksen rajat ja rakenteet. Helsinki: Hanki ja jää.

Koulutuksen kehittäminen. Harjoitetun koulutuspolitiikan tulosten tarkastelua ja hahmotelmia peruskoulun jälkeisen koulutuksen kehittämisestä. 16.1.1989. Helsinki: Opetusministeriö.

LAITILA, T. 1999. Siirtoja koulutuksen ohjauskentällä. Suomen yleisivistävän koulutuksen ohjaus 1980- ja 1990-luvuilla. Turun yliopiston julkaisu- ja sarja C, osa 146.

- LAMPINEN, O. JA SAVOLA, M. 1995. Ammattikorkeakoulujen syntyvaiheet Suomessa. Teoksessa Lampinen, O. (Toim.) Ammattikorkeakoulut – vaihtoehto yliopistolle. Helsinki: Gaudeamus.
- LEHTISALO, L. JA RAIVOLA, R. 1986. Koulutuspolitiikka ja koulutuswsuunnittelu. Toinen painos. Helsinki: WSOY.
- LEHTISALO, L. 2005. Edelläajattelijain aika. Teoksessa Hämäläinen, K., Lindström, A. ja Puhakka, J. (toim.) Yhtenäisen peruskoulun menestystarina. Helsinki: Yliopistopaino Kustannus.
- MÄENPÄÄ, H. 2002. Ammattikorkeakoululainsäädännön kipukohtia. Teoksessa Liljander, J.-P. (toim.) Omalla tiellä: ammattikorkeakoulut kymmenen vuotta. Helsinki: Arene.
- NUMMINEN, J. 1994. Koulutuspolitiikan vaihtoehdot. Helsinki: Ota-va.
- OECD. 1982. Finland. Reviews of national policies for education. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development.
- Valtiopäiväasiakirjat 1987–1991. Helsinki: Eduskunta.
- VOLANEN, M. V. 2000. Yksilöllistävä peruskoulu, yksipuolistava nuorisooasteen koulutus. Teoksessa Raivola, R. (toim.) Vaikuttavuutta koulutukseen. Suomen Akatemian julkaisuja 2/00. Helsinki: Edita.
- Vuoden 1971 koulutuskomitean mietintö. Komiteamietintö 1973:52. Helsinki: Valtion painatuskeskus.